

Francia főnévi bővítménnyel rendelkező „à” prepozíciós igevonatok a magyar megfelelők tükrében

Bevezetés

Kutatási témám a francia prepozíciós igevonatok vizsgálata a magyar megfelelők fényében. A francia és magyar igevonatok összehasonlító vizsgálatát elsősorban korpuszok, Gide (1919): *La symphonie pastorale*, ford.: Gyergyai Albert (1970) és Kosztolányi Dezső (1940): *Esti Kornél*, ford.: Sophie Kepes (2009), és a másik nyelvre való fordításaik alapján vizsgáltam. Megfigyeléseimet ellenőrzésképpen kiegészítettem a Kelemen Tiborné és Papp Gábor (szerk.) (1999): *Magyar–francia rag- és névutószótárban* található adatokkal, illetve Pálffy–Boronkay– Sörös (1979): *Francia igei vonzatokból* vett példákkal. Ez a kutatási téma nagy és szerteágazó, én egy leszűkített területet szeretnék kiemelni: a bővítmények közül csak a főnévi bővítményeket vizsgálom, és először az „à” prepozíciót veszem górcső alá. A feldolgozott példák után jeleztem a példa helyét a korpuszokban (az első szám a francia változatot, a második a magyart takarja). Megkülönböztetésül a Gide-műből származó példákat álló, a Kosztolányi-műből származó példákat dőlt számokkal jeleztem. Az aláhúzott példák a *Magyar–francia rag- és névutószótár*ból származnak.

Miért fontos ez a kutatás?

A francia nyelv oldaláról a prepozíciókat – és az igevonatokat is – sokat vizsgálták és vizsgálják különböző megközelítésben, de az egy másik nyelv szemszögéből való vizsgálat felszínre hozhat olyan megfigyeléseket, amelyek egy adott nyelv vizsgálatából nem biztos, hogy kiderülnek. A francia és magyar nyelv viszonylatában is történt számos vizsgálat, de a prepozíciós igevonatokról tudomásom szerint nagyobb lélegzetű munka nem született.

¹ Adjunktus, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Nemzetközi Gazdálkodás Szaknyelvi Intézeti Tanszék, Neolatin Tanszéki Osztály Francia Szakcsoport; e-mail cím: szigetvary.nora@kkfk.bgf.hu.

Mi az, hogy igevonzat?

Elkülöníthetünk olyan lexikai egységeket, amelyek részei külön-külön jelentéssel, funkcióval bírnak, de együttes előfordulásukban ezektől eltérő vagy többletfunkcióval vannak jelen, így a francia nyelvben igevonzat lehet egy ige és egy prepozíció együttese, illetve a magyar nyelvben igevonzat lehet egy ige és az ige bővítményeként szereplő főnév esetragja. Mindkét esetben az ige + vonzata összetartoznak, az ige határozza meg, hogy milyen prepozíciót használjunk a főnév előtt, illetve hogy milyen rag kerüljön az igehez tartozó főnév végére. Nem az igevonzatok léte kérdéses tehát, hanem az, hogyan határoljuk el őket.

Magyar oldalról elsősorban Komlósy András (1992) és Kiefer Ferenc (1998) meghatározására támaszkodom. Komlósy elsősorban az elhagyhatóságot veszi figyelembe a szabad határozóktól való elkülönítésre, három lépésben elhagyhatósági próbáknak veti alá az igevonzatot. Kiefer az esetrag és igevonzat összefüggésére helyezi a hangsúlyt: „Valamely toldalék akkor és csak akkor esetrag, ha a vele toldalékolt főnév (tulajdonképp: főneves szerkezet) lekötheti az ige valamely alakja szempontjából is meghatározott vonzatát” (Kiefer 1998: 202).

Francia oldalról Riegel és munkatársai (2009) *Grammaire méthodique du français*-beli meghatározását veszem figyelembe. Ez a mű a „complément d’objet” (igevonzat) és a „complément circonstanciel” (kb. szabad határozó) megkülönböztetését mind mondattani (különböző transzformációs próbák során való egységes viselkedés), mind jelentéstani (egy jelentéstani egység, predikatív funkció) ismérvek alapján különíti el.

Mi a jelentősége a további szűkítésnek?

Több szófajt is vizsgálhatunk, aminek vonzata lehet, például a melléknevet is (*méltó valamire*), én itt most leszűkítem a vizsgálatokat, és csak az igeik vizsgálatára szorítokozom. A bővítménynek is lehet többféle szófaja, én először a főnévi bővítményekkel foglalkozom, az igei típusú bővítmények vizsgálata a francia nyelvben felveti ugyanis a mellékmondatok problematikáját, és egyéb területeket is be kellene vonni a vizsgálatba. A vonzatok vizsgálata során derült ki számomra, hogy bár a „de” prepozíció használata terjed a legjobban: „tendance à étendre l’emploi la préposition „de” aux dépens des autres prépositions” (Cervoni 1991: 240), és számszerűleg sokkal gyakrabban használt prepozíció a többinél, az általam vizsgált területen az „à” prepozíciónak nagyobb a használati változatosága (azaz többféle magyar megfelelőt ad ki), ezért én ezt választottam tüzetesebben megvizsgálni először, és ez a vizsgálat modellként szolgálhat a többi prepozíció feldolgozásához is.

Francia–magyar összehasonlító irodalom

A francia és magyar igevonzatok összehasonlításánál három olyan művet vettem figyelembe, amelyek megpróbálnak magyarázattal szolgálni a két nyelv eltérésére:

1. A *Grammaire du français Contemporain* (Kelemen et al. 1985) a következő pontokban foglalja össze az „à” prepozíció mint igevonzat jelentéseit: hely / idő / eszköz / mód / tartozás vkihez / különböző kapcsolatok.
2. Pálffy és Sepsei *Les compléments nominaux introduits par „à” et „de” et leurs équivalents en hongrois* című cikkükben (1978) a francia és magyar nyelv szemléletbeli különbségére hívják fel a figyelmet. Kiindulópontnak tekintik a határozók rendszerét: közülük pl. ok, eszköz, tekintet is lehet à; felhívják a figyelmet a magyar–francia szemlélet közti különbségre, mely szerint a magyar nyelv beszélőközpontú, a francia nyelv eseményközpontú (lásd például az igeidő-egyeztetést).
3. Nyéki Lajos *Système casuel et études contrastives* című cikkében (1974) megkülönbözteti az esetet a vonzattól. Az eset jelentése meghatározható, körülírható, a vonzat viszont nem szorul magyarázatra, hanem a memorizálás körébe tartozik. A részeshatározó (dativus / datif) például esetnek tekinthető (jelentése: kedvezményezett, címzett), szemben a képes helyhatározóval, ami viszont vonzat. Az „à” prepozíció esetében a névmási helyettesítés (*lui/y*) megmutatja, hogy dativusról vagy képes helyhatározóról van-e szó.

Magyar megfelelők, előfordulások

A francia igevonzatok magyar megfelelőit két csoportra oszthatjuk:

1. Várható, rendszerszerű megfelelések
 - esetrag
 - névutó
2. Nem várt, magyarázatra szoruló megfelelések
 - Pl. igekötő: *aller à sa perte* – *elpusztul 17–20*; *échouer à la maison* – *hazavetődik 73–84*; *ramener (qn) à qn* – *hazához (vkit) 66–400*

Első körben én csak az első csoporttal foglalkoztam, amikor a francia ige + vonzatának a magyar nyelvben is ige + esetrag/névutó felel meg.

Példák

A francia „à” prepozícióval álló vonzatos igék magyar megfelelőinek csoportosítása

Ahhoz, hogy az „à” prepozíció jelentését meg tudjam ragadni, megpróbáltam szemantikai csoportokba osztani az ezzel a prepozícióval működő igéket, és megnéztem, hogy ezeknek a csoportoknak milyen magyar vonzatok felelnek meg. Ebben a csoportosításban azt szerettem volna megtudni, hogy a magyar esetragok mennyire kötődnek bizonyos igei szemantikai tartalmakhoz.

NOMINATIVUS

A francia és a magyar igék felszíni szerkezete eltérő: amíg a magyar ige alanya a francia igének, más az „à” prepozícióval jelölt bővítménye. Transzformációval átalakíthatók ezek az igék olyan módon, hogy a magyar ige alanya kerül egy más bővítmény szerepébe. Például:

„qn arrive à qc” – „vkiből lesz vmi” = „vki érkezik vhova”

Ezeknek az igéknek csak annyi a közös vonásuk, hogy az alanyon kívül van még legalább egy bővítményük, ami nem tárgy:

- avoir affaire à qn – vki előtt van vki 9–353

ACCUSATIVUS

Az esemény második érintettje a beszélő után, általában ez a bővítmény nem hiányzik, ha van az igének az alanyon kívül még egy bővítménye. Mivel az accusativus „szintaktikai eset”, nem kötődik az igék szemantikájához. Vannak olyan igék, amelyeknek franciául nincs tárgyuk, csak „à” prepozíciós vonzatuk:

- paraître à qn – tart vkit (vminek) 36–377

A francia igék között gyakran találkozunk olyan kifejezéssel, ahol az ige gyenge jelentésű, és a jelentést a grammatikai tárgy hordozza, tehát az alany után a második szereplő az „à” prepozíció által kijelölt szerepbe kerül:

- rendre visite à qn – meglátogat vkit 62–7

DATIVUS -nak/-nek (részeshatározó)

Az esemény kedvezményezettjét fejezi ki (igazi részeshatározó), illetve a testrészt tartalmazó kifejezésekben a testrész birtokosát jelenti a részeshatározó rag (genitivus jelentés). Az igék szemantikai jelentése többféle lehet: van adás jelentésű (konkrét és elvont) igénk, közeledés jelentésű igénk, a közeledés célpontját jelöli a részeshatározó, mondás jelentésű igénk (konkrét és elvont jelentés), amelynek címzettje a részeshatározó, illetve viszony jelentésű igénk, ahol a vonzat a viszonyítási pontot jelöli:

- műveltetés – cselekvő személye – *faire comprendre à qn* – megmagyaráz vkinek 48–386
- testrész – birtokos – *baiser à qn (qc)* – megcsókol (vmit) vkinek 60–70
- közeledés – célpont – *apporter à qn* – hoz vkinek 9–12
- közeledés – átvitt értelem – célpont – *tourner à la débauche* – züllésnek indul 88–104
- adás – kedvezményezett – *acheter à qn* – megvesz vkinek 31–37
- adás – átvitt értelem – kedvezményezett – *aider à qn* – használ vkinek 60–70
- mondás – címzett – *annoncer qc à qn* – szól vkinek 65–399
- mondás – átvitt értelem – címzett – *se vanter (de qc) à qn* – elhenceg vkinek 56–65
- viszony – viszonyítási pont (itt nehéz konkrét és átvitt értelem között különbséget tenni) – *déplaire à qn* – nem tetszik vkinek 31–371

INSTRUMENTALIS -val/ -vel (eszköz)

Itt találjuk egyrészt a magyar műveltető igéket, amelyeknél a cselekvő személyét jelöli a vonzat, az olyan esemény jelentésű igéket, amelyek elszenvetőjét jelenti a vonzat, illetve egy olyan csoportot, amely több jelentésalcsoportot foglal magában: ezt a csoportot összefoglaló néven a társas kapcsolattartás igéinek is nevezhetjük, idetartoznak az adást, közeledést, mondást, viszonyt és összehasonlítást jelentő igék, és mindegyiknél az esemény társát nevezi meg a vonzat:

- műveltetés – cselekvő személye – *faire toucher à qn* – kitapintatja vkivel 17–359
- esemény elszenvetője – *arriver à qn* – megtörténik vkivel 66–76
- közeledés – célpont – *se mélanger à qc* – vmivel elegyedik – 164
- közeledés – átvitt értelem – célpont – *s'unir à qc* – egyesül vkivel 66–77
- adás – átvitt értelem – kedvezményezett – *consacrer (du temps) à qn* – eltölt (időt) vkivel 19–361

- mondás – címzett – *apprendre à qn* – közöl vkivel 40–380
- mondás – átvitt értelem – címzett – *signifier (qc) à qn* – közölni (vmit) vkivel 37–377
- viszony – viszonyítási pontja – *comparer à qn* – egybeveti vkivel 32–373

CAUSALIS-FINALIS -ért (eredmény)

Itt adás és mondás jelentésű igéket találunk, mindig az esemény célja, célpontja a vonzat.

- adás – átvitt értelem – célja – *se dévouer à qc* – feláldozza magát vmiért 38
- mondás célpontja – *crier à l'aide* - segítségért kiált 53–62
- mondás – átvitt értelem – célpontja – *envoyer à qn* – érte küld 7–9

TRANSLATIVUS – FACTIVUS -vá/-vé (eredmény)

Az ige eredmény létrehozására irányul, ennek felel meg a vonzata is.

- közeledés – célpont – *réduire à qc* – vmivé zsugorít 159

INESSIVUS -ban/-ben (hely)

Ez a helyhatározó rag az esemény konkrét helyét vagy az eseményben való érintettséget fejezi ki ennek megfelelő igékkel. A helyhatározó formai megkötés nélküli, tehát az igéhez más helyhatározó is tartozhatna. Az érintettséget kifejező igék elvárják ezt az igeragot.

- közeledés – célpont – *installer qn à* – itt tart vkit az otthonában 11–354
- közeledés – átvitt értelem – célpont – *s'associer à qc* – részt vesz vmiben 59–395
- adás – átvitt értelem – kedvezményezett – *faire plaisir à qn* – vkinek a kedvében jár 31–371
- viszony viszonyítási pontja – *s'y compter* – biztos benne 35–375

SUPERESSIVUS -on – statikus jelentésű helyhatározó

A helyhatározórag az eseményhez tartozó érintkezési pontot nevezi meg konkrét térben vagy átvitt értelemben. Az igék közeledés jelentésűek, konkrét vagy elvont értelemben.

- közeledés – konkrét hely - *s'arrêter à qc* – fennakad vmin 16
- közeledés – átvitt értelem – elvont hely (érintettség) – *imposer à qc* – erőszakot tesz vmin 55–391

ADESSIVUS -nál/-nél (hely)

Az igék formai megkötés nélküli helyhatározót várnak maguk mellett, itt az ige és a rag jelentése is konkrét.

- viszony – viszonyítási pont – *se présenter à qn* – bejelentkezik vkinél 105

SUBLATIVUS -ra/-re (irány)

Az igék közeledés (konkrét és elvont), viszony és mondás jelentésűek.

- testrész – birtokosa – *poser la main à qn* – vkire helyezi a kezét 37–377
- közeledés – célpont – *ouvrir (le bec) à qc* – tátogatja (a csőrét) vmire 40–48
- közeledés – átvitt értelem – célpont – *remettre à plus tard* – későbbre halaszt 66–76
- adás – átvitt értelem – kedvezményezett – *confier à qn* – (rá)bíz vkire 8–351
- mondás – címzett – *répondre à qc* – felel vmire 56–66
- viszony – viszonyítási pontja – *en vouloir à qn* – neheztel vkire 41–49

DELATIVUS -ról/-ről (irány)

Az igék vagy távolodást fejeznek ki, vagy kognitív igék, ahol a hatás eredetét mutatja a vonzat.

- közeledés – átvitt értelem – célpontja – *reconnaître qn à qc* – vmiről ismer meg vmit 27–368
- adás – átvitt értelem – kedvezményezett – *renoncer à qn* – lemond vkiről 60–396

ILLATIVUS -ba/-be (irány)

Az igék közeledés jelentésűek konkrét vagy átvitt értelemben, ahol a vonzat az esemény irányát fejezi ki. Itt a határozórag gyakran jár együtt az igekötő meghatározottságával.

- testrész – birtokos – *parler à qn* – beszél vkinek a (fülé)be 47–56
- adás – kedvezményezett – *remettre qc à qn* – kezébe ad vmit 31–37

- adás – átvitt értelem – kedvezményezett – *jeter des regards à qn* – betekint vmibe 68–80
- közeledés – célpont – *accéder à qc* – jut vmibe 35–42
- közeledés – átvitt értelem – célpont – *consentir à qc* – beleegyezik vmibe 50–387

ELATIVUS -ból/-ből (irány)

- esemény célpontja – *s'échapper à qc* – *kibomlik vmiből* 40–47
- esemény (átvitt) célpontja – *être condamné à* – büntetésből 47–55

ALLATIVUS -hoz/-hez/-höz (irány)

Az igék közeledést (konkrét vagy átvitt értelemben), és a vonzat a célpontjukat jelöli ki; vagy viszonyt jelentenek, amelyek viszonyítási pontja a vonzat.

- műveltetés – cselekvő személye – *renvoyer (qn) à qn* – *utasít (vkit) vkihez* 14–17
- közeledés – célpont – *porter (qc) à (son visage)* – (arcá)hoz emel (vmit) 27–369
- közeledés – átvitt értelem – célpont – *attacher qc à qc* – vmihez fűz vmit 16– 359
- mondás – címzettje – *adresser à qn* – *szól vkihez* 33–39
- adás – átvitt értelem – kedvezményezett – *s'ajouter à qc* – vmihez hozzájárul 16–359
- mondás– átvitt értelem – címzettje faire appel à qn – vkihez folyamodik
- viszony – viszonyítási pont – *ressembler à qc* – *hasonlít vmihez* 46–55

ABLATIVUS -tól/-től (irány)

A magyar igék a franciákkal ellentétben távolodást fejeznek ki, ahol az esemény kiindulópontját a vonzat jelöli ki (viszonyítási pontjuk a vonzat), illetve lehetnek kognitív igék, ahol a hatás kiindulópontját jelöli a vonzat.

- műveltetés – cselekvő személye – *laisser connaître à qn* – hall vkitől 57–393
- esemény – célpontja – *se fermer à qn* – elszakad vkitől 35–375
- adás – átvitt értelem – kedvezményezettje – *passer qc à qn* – *eltűr vmit vkitől* 41–48
- mondás – átvitt értelemben – címzettje – *demander à qn* – *megkérdez vkitől* 45–53
- mondás – címzett – *dire adieu à qn* – *elbúcsúzik vkitől* 27–33

- viszony – tárgya – *répugner à qc* – irtózik vmitől 31–371

TERMINATIVUS -ig (irány)

Ez az irányjelölő határozórag a francia vonzathoz hasonlóan a cselekvés célpontját jelöli ki.

- *faire remonter (l'origine) à qn* – vkiig visszavezet (eredeztet)

ESSIVUS-FORMALIS -ul/-ül (állapot)

A rag az esemény célpontját jelöli ki, az ige ennek megszerzésére irányul.

- *prendre qc à tâche* – céljául tűzte ki 67–401

NÉVUTÓK

A pontosabb kifejezés eszközei, itt kevésbé szoros a kapcsolat az igével, ritkábban fejez ki vonzatot. Az igék jelentése sokféle lehet: adást (konkrét és átvitt értelemben), közeledést (konkrét és átvitt értelemben), mondást, történést, távolodást, kognitív igét, illetve olyan igét fejez ki, amelyek helyhatározót várnak el formai megkötés nélkül, illetve van harmadlagos tárgyuk.

- műveltetés – cselekvő személye: *faire remarquer à qn* – hangsúlyoz vki **előtt** 24–367, *faire encourir (qc) à qn* – vmi **miatt** ér vkit (vmi) 18–361
- esemény elszenvédője: *il leur arrive qc* – vmi történik **közöttük** 5–7
- közeledés – célpont: *se présenter au public* – a közönség **elé** lép 195, *s'engager à qn/qc* – elkötelezi magát **vmi mellett** 44, *succéder à qn* – vki **után** következik 101, *se mêler à qc* – vmi **közé** keveredik 239
- közeledés – átvitt értelem – célpontja: *savoir (qc) à son sujet* – tud vmit **felőle** 214., *s'intéresser à qc* – érdeklődik vmi **iránt** 224
- adás – kedvezményezett: *tendre à qn* – **feléje** nyújt 13–356, *présenter qc à qn* – vki **elé** tesz vmit 13–16, *adresser la lettre à ... - ...* **alá** címezi a levelet 179, *donner (qn) à qn* – **mellé** ad (vkit) 247
- adás – átvitt értelemben – kedvezményezett: *adresser une grimace à qn* – vigyorog vki **felé** 7–9, *profiter à qn* – **javára** szolgál 226
- mondás – címzett: *parler au grand public* – a nagyközönség **előtt** beszél 204, *crier à qn* – kiált vki **után** 62–73, *imputer (qc) à qc* – vminek a **rovására** ír (vmit) 267

- viszony – viszonyítási pontja: *apparaître à qn* – világossá válik vki **előtt** 44–383, *échapper à qc* – kibújik vmi **alól** 63–399, *se cacher à qn* – bújkál vki **elől** 203, *tenir la tête à qn* – vki **ellen** szegül 9–12, *s'arracher à qc* – *elszakad vmi mellől* 31–37, *échapper à qn* – kisiklik a kezei **közül** 245
- harmadlagos tárgy: *prêter à ...% - ...%-os kamat mellett* ad kölcsön 250
- helyhatározó formai megkötés nélkül: *habiter au n...- a ... szám alatt* lakik 183
- „complément du nom”-szerű : *retirer son appui à qn* – elpártol vki **mellől** 251

A francia „à” prepozíciós vonzattal működő francia igék szemantikai csoportjai és magyar megfelelői

műveltetés – cselekvő személye

Egy a többtől világosan elkülönülő csoport, itt az „à” prepozíció a cselekvő személyét hivatott kijelölni franciául.

A magyar megfelelők :

- **dativus -nak** *faire comprendre à qn* – megmagyaráz vkinek 48–386
- **instrumentalis -val (eszköz)** *faire toucher à qn* – kitapintatja vkivel 17–359
- **ablativus -tól (irány)** *laisser connaître à qn* – hall vkitől 57–393
- **névutó** *faire remarquer à qn* – hangsúlyoz vki **előtt** 24–367; *faire encourir (qc) à qn* – vmi **miatt** ér vkit (vmi) 18–361

testrésszel kapcsolatos igék – testrész birtokosa

- **dativus -nak** *couper les cheveux à qn* – levágja vkinek a haját 12–356
- **sublativus -ra (irány)** *poser la main à qn* – vkire helyezi a kezét 37–377
- **illativus -ba (irány)** *parler à qn* – beszél vkinek a (fülé)be 47–56

közeledés – célpont

- **instrumentalis -val (eszköz)** *se mélanger à qc* – vmivel elegyedik 164
- **inessivus -ban (hely)** *installer qn à* – itt: tart vkit otthonában 11–354
- **superessivus -on (hely)** *s'arrêter à qc* – fennakad vmin 16
- **sublativus -ra (irány)** *ouvrir (le bec) à qc* – *tátogatja (a csőrét) vmire* 40–48
- **illativus -ba (irány)** *initier à qc* – beavat vmibe 9–12
- **allativus -hoz (irány)** *s'adosser à qc* – támaszkodik vmihez 27–33
- **névutók** *se présenter au public* – a közönség **elé** lép 195, *s'engager à qn/qc* – elkötelezi magát vmi mellett 44, *succéder à qn* – vki **után** következik 101, *se mêler à qc* – vmi **közé** keveredik 239

közeledés – átvitt értelem – célpont

- **dativus -nak** *s'exposer à qc* – kiteszi magát vminek 14–17
- **instrumentalis -val (eszköz)** *s'unir à qn* – egyesül vkivel 66–77
- **inessivus -ban (hely)** *s'associer à qc* – részt vesz vmiben 59–395
- **superessivus -on (hely)** *remarquer qc à (sa prononciation)* – észreveszi (a kiejtésén) 65–75
- **sublativus -ra (irány)** *repenser à qc* – visszagondol vmire 55–64
- **delativus -ról (irány)** *reconnaître qn à qc* – vmiről ismer meg vmit 27–368
- **illativus -ba (irány)** *s'agripper à qc* – belefog vmibe 93–109
- **allativus -hoz (irány)** *attacher qc à qc* – vmihez fűz vmit 16–359
- **névutó savoir (qc) à son sujet** – tud vmit **felőle** 214, **s'intéresser à qc** – érdeklődik vmi **iránt** 224

adás – kedvezményezett

- **dativus -nak** *envoyer à qn* – küld vkinek 81–95
- **illativus -ba (irány)** *remettre qc à qn* – kezébe ad vmit 31–37
- **névutó présenter qc à qn** – vki **elé** tesz vmit 13–16, **adresser la lettre à ... - ... alá** címezi a levelet 179, **donner (qn) à qn** – **mellé** ad (vkit) 247

adás – átvitt értelem – kedvezményezett

- **dativus -nak** *applaudir à qn* – örül vkinek 13
- **instrumentalis -val (eszköz)** *consacrer (du temps) à qn* – eltölt (időt) vkivel 19–361
- **causalis-finalis -ért (eredmény)** *se dévouer à qc* – feláldozza magát vmiért 38
- **inessivus -ban (hely)** *faire plaisir à qn* – vkinek a kedvében jár 31–371

mondás – címzett

- **dativus -nak** *se déclarer à qn* – szól vkinek 38–378
- **instrumentalis -val (eszköz)** *parler à* – beszél vkivel 37–377
- **sublativus -ra (irány)** *répondre à qc* – felel vmire 56–66
- **allativus -hoz (irány)** *adresser à qn* – szól vkihez 33–39
- **ablativus -tól (irány)** *reprocher à qn* – zokon vesz vkitől 19–361
- **névutók parler au grand public** – a nagyközönség **előtt** beszél 204, **crier à qn** – kiált vki **után** 62–73

mondás- átvitt értelem – címzett

- **dativus -nak** *se vanter (de qc) à qn – elhenceg vkinek* 56–65
- **instrumentalis -val (eszköz)** *signifier (qc) à qn – közölni (vmit) vkivel* 37–377
- **allativus -hoz (irány)** *faire appel à qn – vkihez folyamodik*
- **ablativus -tól (irány)** *demander à qn – megkérdez vkitől* 45–53

mondás – átvitt értelem – célpontja

- **causalis-finalis -ért (eredmény)** *envoyer à qn – érte küld* 7–9

viszony – viszonyítási pontja (itt nehéz konkrét és átvitt értelem között különbséget tenni)

- **dativus -nak** *peiner à qn – fáj vkinek* 19–361
- **instrumentalis -val (eszköz)** *comparer à qn – egybeveti vkivel* 32–373
- **inessivus -ban (hely)** *s’y compter – biztos benne* 35–375
- **superessivus -on (hely)** *connaître à qn – látja az arcán* 68–402
- **adessivus -nál (hely)** *préférer à qc – jobban szeret vminél* 57–376
- **sublativus -ra (irány)** *convenir à qc – vmire való* 62–73
- **allativus -hoz (irány)** *ressembler à qc – hasonlít vmihez* 46–55
- **ablativus -tól (irány)** *répugner à qc – irtózik vmitől* 31–371
- **névutó** *apparaître à qn – világossá válik vki előtt* 44–383, *échapper à qc – kibújik vmi alól* 63–399

esemény – ennek elszenvedője

- **instrumentalis -val (eszköz)** *arriver à qn – megtörténik vkivel* 66–76
- **névutó** *il leur arrive qc – vmi történik közöttük* 5–7

esemény – célpontja

- **elativus -ból (irány)** *s’échapper à qc – kibomlik vmiből* 40–47
- **ablativus -tól (irány)** *se fermer à qn – elszakad vkitől* 35–375

kognitív ige – ige célpontja

- **elativus -ból (irány)** *s’instruire à qc – tanul vmiből* 62

harmadlagos tárggyal is rendelkező igék – harmadlagos tárgy

- **névutó** prêter à ...% – ...%-os kamat mellett ad kölcsön 250

helyhatározó formai megkötés nélkül

- **névutó** habiter au n... – a ... szám alatt lakik 183

„complément du nom”-szerű

Olyan csoport, ahol nehezen lehet eldönteni, hogy a vonzat a főneves szerkezet főnévi vagy igei részéhez tartozik-e.

- **névutó** retirer son appui à qn – elpártol vki mellől 251

Adatok és elemzések

Statisztikai adatok

Az előforduló példák száma szerint sorrendbe állítottam az „à” prepozíció magyar jelentéseit. Az előfordulásoknál külön jeleztem a *Magyar–francia rag- és névutószótárban* (Kelemen et al. 1999) található adatokat, illetve a *Francia igei vonzatokból* (Pálfy et al. 1979) vett példákat. Az adatokból kirajzolódik egy „megfelelési hajlandóság”.

a) „à” prepozíció magyar jelentései: „megfelelési hajlandóság”

1. -nak/-nek (48–24,101), 2. -ra/-re (39–66, 54), 3. -hoz/-hez/-höz (21–34, 30), 4. -ba/-be (20–43, 5), 5. -val/-vel (13–19, 4), 6. -tól/-től (11–13, 6), 7. -ban/-ben (7–21, 4), 8. -n/-on/-en/-ön (4–17, 11), 9. -ból/-ből (4–12, 1), 10. -ról/-ről (4–6, 5), 11. -ért (2–1, 2), 12. -nál/-nél (1–3, 1), 13. -ul (1–2, 1), 14. -vá (1–2, 0), 15. -ig (0–1, 0).

b) Egy másik csoportosításban azt néztem meg, hogy melyek azok a francia szemantikai igecsoportok, amelyek prepozíciós vonzata a legnagyobb változatosságot mutatja a magyar megfelelők fényében, azaz az ige szemantikája mennyire szól bele a vonzat jelentésébe.

1. közeledés (18-féle magyar megfelelő),
2. mondás (14),
3. viszony (10),
4. adás (6),
5. esemény (5),

6. műveltetés (4),
7. testrésszel kapcsolatos igék (3),
8. helyhatározó formai megkötés nélkül (2),
9. harmadlagos tárgyat feltételező igék (1), végül
10. „complément du nom”-szerű lexikai szerkezetek (1).

A magyar és francia térszemlélet különbsége

Ezekből a megfelelésekből számomra egy igen érdekes kép rajzolódik ki. Ha egyenként megnézzük az igéket, vagy csak akár a magyar esetragokat, látjuk, létezik olyan francia megfelelőjük, ami nem az „à” prepozícióval működik, azaz az „à” prepozíciós igének van olyan francia szinonimája, ami jobban megfelel a magyar esetragnak. Ha végignézzük az összes magyar esetragot, amelyet eredményül kaptunk, automatikusan eszünkbe jut egy másik francia megfelelője, és általában ezzel a megfelelővel találunk is szinonimát az igékre; ha nem, annak az az oka, hogy az adott magyar ige-esetrag együttese átvitt értelmű. Ilyenkor viszont egy konkrét értelmű igét kereshetünk:

- nominativus (nincs rag): enseigner à qn (qc) – vki tanul (vmiből) 54–390 = qn apprend
- accusativus (-t): faire signe à qn – *odaint vkit 80–94 = appeler quelqu'un*
- dativus (-nak/-nek) – vendre à qn – *elad vkinek 10–13*
- instrumentalis (-val/-vel): consacrer (du temps) à qn – eltölt (időt) vkivel 19–361 = passer du temps **avec** qn
- causalis-finalis (-ért): crier à l'aide - segítségért kiált 53–62 = crier **pour que**
- translativus-factivus (-vá/-vé): réduire à qc – *vmivé zsugorít 159 = transformer en*
- inessivus (-ban/-ben): se mêler à qc – részt vesz vmiben 59–395 = être **dans**
- superessivus (-on/-en/-ön/-n): réfléchir à qc – gondolkodik vmin 21–364 / töri a fejét vmin réfléchir **sur** qc
- adessivus (-nál/-nél): se présenter à qn – *bejelentkezik vkinél 105 = aller chez qn*
- sublativus (-ra/-re): peser à qc vmire nehezedik 27–368 = peser **sur**
- delativus (-ról/-ről): renoncer à qn – lemond vkiről 60–396 – átvitt értelem, de konkrétan ige: beszél vkiről – parler **de** qn
- illativus (-ba/-be): consentir à qc – beleegyezik vmibe 50–387 – konkrétan értelmű ige : mettre **dans** qc – beletesz vmibe
- elativus (-ból/-ből): s'échapper à qc – *kibomlik vmiből 40–47 – sortir de qc*
- allativus (-hoz/-höz): s'ajouter à qc – *vmihez hozzájárul 16–359 – inviter chez qn*

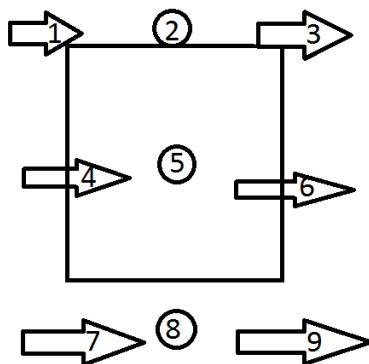
- ablativus (-tól/-től): *répugner à qc* – irtózik vmitől 31–371 – *avoir peur de qc*
- terminativus (-ig): *faire remonter (l'origine) à qn* – vkiig visszavezet (eredetet) – *monter jusqu'à*
- essivus-formalis (-ul): *prendre qc à tâche* – céljául tűzte ki 67–401 – *prendre comme qc*

Ebből a csoportosításból kiderül, hogy a talált igék mindegyike „à” prepozícióval áll, annak ellenére, hogy a magyar megfelelőjének van egy másik francia megfelelője is:

- nominativus (nincs rag): *enseigner à qn (qc)*: ige előtti pozíció
- accusativus (-t): ige utáni pozíció
- dativus (-nak/-nek): *à*
- instrumentalis (-val/-vel): **avec**
- causalis-finalis (-ért): **pour**
- translativus-factivus (-vá/-vé): **en**
- inessivus (-ban/-ben): **dans**
- superessivus (-on/-en/-ön/-n): **sur**
- adessivus (-nál/-nél): **chez**
- sublativus (-ra/-re): **sur**
- delativus (-ról/-ről): **de**
- illativus (-ba/-be): **dans**
- elativus (-ból/-ből): **de**
- allativus (-hoz/-höz): **chez**
- ablativus (-tól/-től): **de**
- terminativus (-ig): **jusqu'à**
- essivus-formalis (-ul): **comme.**

Márpedig a magyar helyhatározó ragokat összefoglalhatjuk az 1. ábrán a következő oldalon:

1. ábra: A magyar helyhatározóragok rendszere

Szigetváry Nóra (2015)

A számoknak a következő helyhatározó ragok felelnek meg:

- 1-ra, 2-on, 3-ról,
- 4-ba, 5-ban, 6-ból,
- 7-hoz, 8-nál, 9-től.

Franciára fordítva ezeket a helyviszonyokat a következő prepozíciókkal tudnánk kifejezni:

- 1+2 -sur,
- 4+5 -dans,
- 7+8 -chez,
- 3+6+9 a de.

A többi magyar esetrag egy az egyben megfeleltethető egy-egy francia prepozíciónak. Miért találkozunk mégis példáinkban kizárólag az „à” prepozícióval?

Itt segítségül hívom Nyéki Lajos 1974-ben megjelent cikkét (*Système casuel et études contrastives franco-hongroise – Etudes finno-ougriennes XI.*), amiben felveti, hogy a francia nyelv nem közeledést vagy távolodást fejez ki, hanem célpontot (*destination*) vagy eredetet (*provenance*). Ezek a jelentésmozzanatok fejeződnek ki véleményem szerint elsősorban az „à” és a „de” prepozícióval (ilyenkor leggyakrabban igevonzatok), illetve más prepozícióval is kifejeződhetnek, ilyenkor legtöbbször lazább a kapcsolatuk az igével.

Ha tágabb összefüggésben szeretnénk látni a jelenséget, meg kell néznünk az összes prepozíciót. Én ezt tettem eredetileg vizsgálatomban, viszont kizártam a vizsgálatból a nem igevonatként jelen lévő prepozíciókat. A végén statisztikát készítettem, amiből kiderült, hogy vonzatként legnagyobb számban az „à” prepozíció fordult elő, ezután a „de”, és jócskán lemaradva követik a többiek. Olyan szempontból is az „à” „végzett az élen”, hogy ennek a prepozíciónak találtam a legváltozatosabb magyar megfelelőket.

A magyar megfelelőket úgy is vizsgáltam, hogy az ige + vonzatának megfelelője lehetett bármilyen szófaj. A megfelelések itt még nagyobb változatosságot mutatnak. Tehát a francia ige + vonzata magyar megfelelőjeként nagy számban nem magyar ige + vonzata szerepel, hanem egyéb szófaj. Ebben a dolgozatban most csak a leggyakrabban előforduló: „francia ige + vonzata = magyar ige + vonzata” megfelelések a vizsgálatára szorítkozom.

Összefoglalva: a francia nyelv bizonyos esetekben (ez a helyzet legtöbbször az igevonzatoknál) az ige célját, illetve eredetét fejezi ki. A magyar nyelv ezzel szemben megkülönbözteti a helyet (statikus esetrag) az iránytól (dinamikus esetrag), és az irányon (dinamikus) belül beszélhetünk közeledésről vagy távolodásról. Így fordulhat elő olyan helyzet, hogy adott esetben egy francia ige vonzata a célt fejezi ki, miközben a magyar esetrag távolodást fejez ki.

Magyar esetrag – francia prepozíció?

A feldolgozott korpuszokból én 15 db francia igevonzati prepozíciót gyűjtöttem ki, és történetesen az „à” prepozíciónak éppen 15-féle magyar igevonzati esetrag felelt meg. Viszont amíg francia oldalon megfigyelhető az „à” és a „de” abszolút dominanciája, a magyar esetragok megoszlása sokkal kiegyenlítettebb. Ebből az következik, hogy bár a francia igevonzati prepozíciónak elsősorban az esetrag a magyar megfelelője, mégsem tekinthetjük párhuzamos nyelvtani kategóriáknak őket. Az idézett példák tanulsága, hogy amíg a francia oldalon az ige hordozza a jelentést, az „à” prepozíció csak a megértéshez fontos minimális többletet (jelentés-mozzanatot) teszi hozzá. Magyar oldalon viszont az esetrag valós jelentés hordozója, amely az igével együtt adott esetben komplex igei jelentést eredményez.

Igei szemantika a konkrétól az elvontig

A második csoportosításban igyekeztem a francia igéket szemantikai csoportokba osztani, amiből kiderült, hogy ezek az igecsoport előfordulnak az „à” prepozícióval. Az igecsoportokat úgy rendeztem sorba, hogy (két speciális igecsoport kivételével, ezeket lásd később) előre vettem a konkrét jelentéseket, és haladtam az elvontabbak felé:

- Közeledés – adás – mondás – kognitív igék – viszony

Magyar szempontból bármilyen esetrag mellett előfordulhat konkrét és elvont igei jelentés is, tehát a magyar esetrag megválasztása önmagában nem eredményez konkrét vagy elvont jelentést.

Speciális igecsoportok

Speciális igecsoportnak tekinthetők a mind a francia nyelvben, mind a magyar nyelvben a műveltetést kifejező igék, illetve a francia nyelvben a testrésszel kapcsolatos igék. Jellemzőjük az önálló szintaktikai megkülönböztetés, aminek oka valószínűleg a nyelvi rendszer egységesítő (egyszerűsítő) szerepe. A műveltetést kifejező igék magyar megfelelői nem minden esetben fejeznek ki műveltetést, de ettől függetlenül a magyar nyelvben is megvan a műveltetés saját „vonzata” (instrumentalis: *-val/-vel*), ahogy a franciában az „à” prepozíció. A testrésszel kapcsolatos igék francia vonzata szintén az „à”, a magyarban ugyan nincs meg a párhuzamos jelensége, de a magyar birtokos eset (a testrészeket a magyar nyelv a beszélő tulajdonának tekinti) ragja azonosnak tekinthető a dativus ragjával (Kiefer 1998: 198–202).

Az igekötő szerepe a rag megválasztásában

Az igekötős igék speciális igecsoportként működnek, szintaktikailag meghatározhatják az esetrag alakját, bizonyos esetekben úgy tűnik, hogy nem az ige, hanem az igekötő vonzata az esetrag. Ennek részletes elemzésére most nem vállalkozom.

A névutók szerepe

A francia prepozícióknak, így az „à” prepozíciónak is rendszerszerű megfelelője a névutó is. Hogyan tudjuk megkülönböztetni a névutók szerepét az esetragokétól? A példáinkból a következőket szűrhetjük le:

- A névutók a pontos jelentéskifejezés eszközei.
- Lazább a kapcsolatuk az igével.
- A francia igevonzat névutós magyar megfelelői ritkábban igevonzatok maguk is.
- A névutókkal rokon jelenség a francia nyelvben a prepozíciós szerkezetek rendszere, amely a magyar névutókhöz hasonlóan nyílt osztály (ma is keletkeznek), szemben a prepozíciókkal (és a magyar esetragokkal), és szintén a pontosabb jelentéskifejezés eszközei.

Konklúzió

1. Ki kell emelni a két nyelv térszemlélete közötti különbséget: az „à” prepozícióval álló francia igevonzat legtöbbször az ige célpontját fejezi ki, a magyar igevonzatok jelentése sokféle, a helyhatározók lehetnek statikus vagy dinamikus jelentésűek, ez utóbbiak pedig kifejezhetnek közeledést vagy távolodást.
2. A jelentés hordozója a franciában főként az ige: az „à” prepozíció egy jelentésmozzanatot tesz csak hozzá (pl. az ige célpontjának, mint az ige egyik argumentumának kijelölése); a magyarban az ige és az esetrag is meghatározott jelentés hordozója, együtt komplex igei jelentést eredményeznek.
3. A speciális igecsoportok (műveltető igék, testrésszel kapcsolatos igék) közös jellemzője a szintaktikai meghatározottság.
4. Névvutók: a pontos jelentéskifejezés eszközei.

Befejezés: ami most kimaradt...

Amivel most ebben a dolgozatban nem tudtam foglalkozni: az „à” prepozíció jelentésének meghatározása a többi prepozíció jelentésének fényében, tehát az „à” prepozíció kontra „de / en / avec” stb. Ha az „à” prepozíció jelentését ténylegesen le akarjuk írni, ezt mindenképp meg kell tenni, és én már részben meg is tettem, de ennek a dolgozatnak a kereteibe ez már nem fér bele. A másik a magyar igekötők (nem egységes csoport) szerepének pontos tisztázása az esetrag megválasztásában.

Irodalomjegyzék

KORPUSZOK:

- André, G. (1919): *La symphonie pastorale*. Éditions Gallimard, Édition du groupe. http://www.oasisfle.com/ebook_oasisfle/gide_symphonie_pastorale.pdf (letöltés dátuma: 2015. március 22.).
- André, G. (1970): *Pásztorének*. Négy kisregény. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Kosztolányi D. (1940): *Esti Kornél*. A Délvidéki Egyetemi és Főiskolai hallgatók Egyesületének kiadása.
- Kosztolányi, D. (2009): *Kornél Esti*. Éditions Cambourakis.

FELHASZNÁLT PÉLDAANYAG:

Kelemen T.-né – Papp G. (1999): *Magyar–francia rag- és névutószótár*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Pálfy M. – Boronkay Zs. – Sörös A. (1979): *Francia igei vonzatok*. Budapest: Tankönyvkiadó.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Kelemen, J. – Bárdosi, V. – Kiss, S. – Pataki, P. – Pálfy, M. (1985): *Grammaire du français contemporain*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Kiefer F. (1998): A ragozás. In: É. Kiss K. – Kiefer F. – Siptár P. (szerk.): *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris, 135–153.

Komlósy A. (1992): *Régensek és vonzatok. Strukturális magyar nyelvtan – Mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Nyéki, L. (1974): *Système casuel et études contrastives – Etudes Finno-Ougriennes XI*.

Pálfy, M. – Sepsei, M. (1978): *Les compléments nominaux introduits par „à” et „de” et leurs équivalents en hongrois – Actes du colloque de Mátrafüred Contrastes. Hors Série A2*.

Riegel, M. – Pellat, J.-Ch. – Rioul, R. (2009): *Grammaire méthodique du français*. Presses Universitaires de France.